B A L I 1597.

Copij van 't gheene ick aen JAN
JANSZ. KAEREL overgegeven hebbe.

VERHAEL VAN 'T GHEENE MIJ OP 'T EIJLANDT
VAN BAELE (BALI) WEDERVAEREN IS, TER-
WIJL ICK ER AEN LANDT BEN GHEWEEST, ALS
HIER NAE VOLLIJGHEN SALL.

Addij 9 Februwarius, naer de middach, ben ick verordineert van de overheijt naer landt te vaeren, ende nu op den avondt, in 't ondergaen van de son, ben ich met JUAN de Portughies aan landt ghecommen, allwaer ich MANUEL ROEDENBORRICH met den Keijloer¹ vonde op de strandt, dewelleke mij vraeghden, waeromme ick soo langhe bleeff ende waeromme dat PAUWELES VAN CAERDEN niet aen landt en quam, naerde maell hijdt belooft hadde; waerop ick andtwoorde dat PAUWELES VAN CAERDEN voor tijdinghe scheep gebracht hadde, dat den Coninck begheerde veranderinge van persoennen te sien van onse natie, ende tot dien eijnde ben ick aen landt ghecommen, waer in den Keijloer well te vreden was; ende wij ginghen opwaerts tot voorbij vervallen ruwijen van mueren voll schietgaeten, ende naer een cleijn vierendeell mijls ghegaen hebbende, bennen wij in de stadt van Coutaen ghecommen, ende neffens het paleijs van den Coninck commende is er een bode bij ons ghecommen aen den Keijloer, dat hij bij den Coninck soude com-

¹ Vermoedelijk Kiai Loerah; zie dezen titel in het Gezantschap naar Bali, in deze Bijdragen, Deel V, bl. 9.

men, ende nam zijn afscheijt van ons, ende dede ons leijden in zijn huijs met sommighe van zijn Edellieden; ende een uere der gheweest sijnde, quam den Keijloer van den Coninck wederomme ende verhaelde hoe dat den bode die naer JAN MEULENAER's schip¹ toeghesonden was, wederomme ghecommen was met twee brieven, ende dat wij morgen voor den Coninck commen soudent, om die brieven te haelen, alsoo den Coninck mijn spreekent will, ende den Keijloer vraeghde mij off ick niet eenighe vereeringhe voor den Coninck en brocht. Ick gaff den Kijloer voor andtwoordt: een weijnich; vraeghden wadt het was: wadt christaellijne glaesen, coerrael ende wadt gelts; alsoo den Coninck van ons landts gelt will sien, heb ick ses stucken van achten met gebrocht, om aen den Coninck te vereeren. Ende vraeghde mij, waeromme dat ick het gheelee floeweell niet met gebrocht en hadde, dat PAUWELES VAN CAERDEN hem belooft hadde; waerop ick andtwoorde, niet voor den handt en was ende quaellijcken bij conde commen, alsoo het haestich was, om aen landt voor mij te commen, om den Coninck gheen quaet achterdencken te gheven: dan morghen voorseecker hebben sall; waer met den Kijloer well te vreden was.

Addij 10 Febr., nu op den morghen, twee ueren naer sonnen opganck, isser een bode van den Coninck ghecommen, dat wij met den Kijloer voor den Coninck commen soudent, alsoo den Coninck naer ons wacht ende wij sijn met den Kijloer naer 't paleis ghegaen, dat met seven trappen op ende aff was te climmen; alwaer den Coninck sat onder een huijsken van houdt ghemaectt, op een solderinghe, omtrent drij voeten van d' aerde, met ghecloven riet bedeckt; ende sijn eene voet hangende van de solderinghe, wierde ghehouden in de handt van een Edelman, om te rusten. De Coninck gaff ons de twee brieven, ende begheerde dat wij die overluijdt voor hem lesen soudent, hetwelck ick dede, alsoo der niemant en was die 't verstonde, ende vraeghe wadt den inhoudt was ende verhaelde den Coninck, dat den capiteijn vandt schip aen den Capiteijn van ons schip schreeff, waer dat se waeren ende hoe dat se een goede waeterplaetse gevonden hadden, ende wel

¹ Hij was schipper op de *Mauritius* geweest en den 25sten December 1596 overleden.

wilden dat wij met de pijnas bij haerlieden waeren, alsoo se de pijnas naer ons toeghesonden hadden. Ende den Coninck dede ons voor hem neersitten op d' aerde, bij den Kijloer; ende ick presenteerde hem doen de christallijne glaesen met het coerrael ende de ses stucken van achten in een pampier, hetwelk den Coninck opende ende besach se ende dede mij vraegen, off dat ghelt in ons landt ghinck; ick seijde; jae. Ende alsoo wij rontomme in de raet ende onder de Edellieden saeten, dede mij vraeghen waeromme wij niet meer dan vijff scheuten hadden geschooten; daer ick den Coninck op andtwoorde, dat de constapel een ongeluck met het cruijt ghehadt hadde, alsoo de brandt in 't cruijt raecte ende hij hem verbrande ende daardoor niet meer gheschooten; dan, hadde het ongheluck niet gheschiedt, soude rontomme affgeschooten hebben. Den Coninck dede vraeghen door den Kijloer, hoe veel volcks wij well ophadden; ick gaff voor antwoorde, tusschen de 70 ende 80 personen; vraeghde mede hoe veel gheschut wij op het schip hadden; ick andtwoorde: 50 ghroote stucken sonder musquetten ende roers, daer den Coninck seer in verwondert was, ende vraeghde hoe 't moghelijken waer, soo luttel volcks soo veel geschut conde voeren ende regheeren. Ick verhaelde, het stuck, daer de Edelman de maet affgenoomen heeft, die PAUWELES VAN CAERDEN aen boort brocht, met twee mannen regheeren conden; dat den Coninck onmogelijck scheen, ende dede mij het vier-roer langhen, dat hem uijt ons schip vereert was, ende begheerde dat ik het spannen soude ende vier doen gheven, hetwelk ik dede. Dan den Coninck dede dit om te sien ofte wij alle gaeder met de vierroers om conde gaen ende dede het selve vraeghen, daer ik op andtwoorde: jae, ende doen dede de Coninck het vierroer wegh ligghen ende seijde teghen den Kijloer, soo wanneer ick aen boort vaer, dat ick de caert van de gantsche waerelt met soude brenghen, alsoo den Coninck der seer naer verlanght, om te sien waer ons landt leijdt, alsoo der PAUWELES VAN CAERDEN hem van gheseijdt hadde. Ende den Coninck vraeghde ons hoe oudt wij waeren, ick andtwoorde omtrent de 25 jaeren ende ROEDENBOERRICH omtrent de 23 jaeren; ende offen wij alle getroudt waeren, daerop ik andtwoorde: neen. Ende ick verhaelde dat in ons landt de manier was niet onder de 26 jaeren te trouwen,

daer hij seer in verwondert was ende vertrock (zeide), dat op 't eilandt van Baelle de manier was de jonghe mans te twaelf jaeren te trouwen ende de dochters te negen jaeren oudt sijnde trouwen. Ende den Coninck dede den Kijloer opstaen ende heten ons met hem wech gaen, ende wij deden hem de reverentije op ons landts wijs, dat haerlieden vreemdt dochte; want sij slaen beide handen te gaeder ende heffen se naer 't aensijcht ende nijghen met het hoofd naer de aerde ende gaen soo van den Coninck wech.

Desen Coninck is een dick swaer man, lanck van persoon, in 't beste van sijn leven, omtrent de 40 jaeren soo, oudt; heeft anders gheen naem dan Raeij de Baelle (Radja di Bali) dat te segghen is Coninck van 't eijlandt van Baelle ende heeft twee honderd vrouwen, ende een soon die omtrent de 20 jaeren oudt is, die naer sijn doot het Coninckrijck besitten sall ende heeft noch twee jonge kinderkens, die neffens hem op d' aerde, onder de Edellieden, saeten.

Desen Coninck heeft wel vijftich mismaeckte menschen, soo dwerchgen als andere, die van joncks aen de beenen ende de armen gebonden sijn ende sitten ghelijck de figueren van de hechten op haer ponjaerts, daer den Coninck sijn genoechte in neemt. Ende alsoo 't een man is ende van alle natie uijt vreemde landen in sijn Hoff heeft ende noch daegelijcx siet te krijgen, die hij alle vrientschappe aendoet om als se de taele connen, dan raet ende daet van haer lieden neemen; ende is seer ghenegen tot vreemde natien.

Desen Coninck, als hij ijvers gaet wt verheughen, ghelijck hij gisteren quam aen de strant om ons schip te sien ende het schieten te hooren; quam in een overdeckte kar van hout, op vier pijlaeren, fraeij ghewrocht ende uijtgehouden ende met twee wielen, gelijk in ons landt; ende heeft vooraen twee witte buffels, fraeij beslaeghen, die de kar voorttrecken. Ende den Coninck sitter alleenich in ende is selfs de voerman, met de sweep in de handt; ende heeft voor hem gaen dertich personen die ellick een spies draeghen, fraeij beschildert ende voor aen 't ijser, wel een voet lanck naer beneden toe, met sijn goudt beslaeghen; ende dan vollegen hem noch wel ten minste 5 ofte 600 naer, met allderhande gheweer op haer manier, soo met seijt met sillever

beslaeghen; sommighe met spatten ende schilden ende haer pijllkoockers altijd op 't lijff, voll fenijnighe pijlen der in, ende des Conincks ponjaert wort van een Edelman gedraeghen, die altijd bij den Coninck is. Ende het ghevest van de ponjaert is van fijnen goudt, wel twee pondt swaer weghende; alsoo ick er noch wel 14 ponjaerden de Edellieden op het lijff sien hebben (soo se in den raet saeten) dan gheen van alle die ponjaerden waeren soo fraeij gewrocht ende ingheleijt aen de schee ende aen den rinck van alderhande ghesteenten, als des Conincks ponjaert was ende mij verwonderde de costelijckheijt van 't ghesteente.

Den Coninck heeft wel vier wachthuijsen voor 't paleijs, daer alderhande gheweer in is, ende in 't wachthuijs, dat voor den Kijloer's huijs stondt, laeghen wel 18 roers, soo metaelen als ijseren, elck roer met sijn lonten van basten van boomen ghedraeijt der bij, ende sijn cruijt ende scharp. Dan het cruijt was niet half soo goet als het onse; want sijn heele groote corren ende $\frac{1}{2}$ vierendeel soo goet niet aen 't proeven in 't schieten; ende het scharp sijn ijsere coegels, die se er toe smeden, ende somtijts met cleijne steenckens; ende voor aen de mont van de roers sijn houte proppen alle fraeij der toe gedraeijt, ende aen de loop vast met een touken, om datter gheen vuijlicheijt van binnen in de loop soude comen in 't ligghen. Ende sijn seer qualijcken om mede te schieten ende met om te gaen, want sijn swam-slooten ende seer cort van laede. Ende in 't huijs van den Kijloer laeghen wel 50 langhe spijsen, sommighe well tot 20 toe, met goudt beslaeghen ende alle gaeder fraeij geschildert ende met linne hoeden overtoghen voor het stoff, ende voorts menichte van spatten, schilden, pijlkoockers, alle voll fenijnighe pijlen, ende de schilden van dick leer aen malcanderen, als op de Turckse manier; ende voor aen de spat is een ijser ghewoelt ende ghebruijkense in plaets van een spijs mede.

Desen Kijloer heeft tien echte vrouwen, behalven alle de concubijnen, daer hij bij slaept als 't hem belieft, ende heeft een soontgen van omtrent de seven jaeren oudt, ende waer 't dat den Kijloer quam te sterven aleer dit kindt getroudt ofte 12 jaeren oudt is, dat heuren tijt is om te trouwen, ende de dochters 9 jaeren oudt sijnde, all het goet van den Kijloer wederomme aen den Coninck comt ende 't kindt op de

ghenaede van den Coninck soude moeten leven. Soo dat in 't laeste all wat se in haer leven vergaederen alle op den Coninck weder omme compt te vervallen, als offen se all eijgen waeren. Desen Kijloer is naest den Coninck den opperste van 't gantsche eijlandt van Baelle ende niemandt mach in 't paleijs comen bij den Coninck als 't hem belieft, dan desen Kijloer (ende is een seer rijk man naer ick van anderen verstaen, want ick sach neffens de caemer, daer ick sliep, wel acht ponijaerden met goude hechten, elek well twee pondt swaer van goudt weghende, ende liet mij sien drie coppen van fijn goudt, daer ick uijt d' een dronck, ende veel andere costelijckheijt hadde met goudt beslaeghen, als waeter kannen ende daer se haer betel uijt eeten).

Addij 10 Febr. Nu op den middach is den Kijloer van den Coninck ghecomen, ende vertroock dat MANUELL ROEDENBORRICH, met twee ossen ende eenighe verversinghe, tē paerde soude ghaen naer sijn schip toe; dan most den Kijloer beloven wederomme te comen ende de drie ghevangens, die in JAN MEULENAER'S schip sijn, met brenghe, ende als dan sal hij met JUAN de Portugies wederomme t' scheep gaen. Ende alsoo CORNELIS HOUTMAN schreeff, dat hij sommighe presenten voor den Coninck ende voor den Kijloer heeft, ende wel wilde dat hij een ghetrouwe bode hadde, ofte den Coninck wilde senden om sulcks te haelen; soo heeft den Coninck MANUELL ROEDENBORRICH selve der toe ghenomen, om aen CORNELIS HOUTMAN te vertrecken (verhalen) wat hem wedervaeren is, t' sinder den tijdt dat hij aen landt is gheweest. Nu naer den middach sijn der drij paerden voor den Kijloer's huijs gecomen, alwaer MANUELL ROEDENBORRICH op d' een van die paerden ginck sitten ende twee Edellieden op de andere twee paerden, die hem convoijeerden, met den Malijer, die des Conincks bode is om aen de schepen over ende weder te gaen.

Nu daer ROEDENBORRICH wech was, vervorderde ick dat de vier wadertvaeten woll mochte comen, om selven der met te vaeren, om de brieven aen de capiteijn te brengen, ende alle gelegentheijt te vertrecken watter ghepasseert is; waerop den Kijloer mij andtwoorde, eerst bij den Coninck most gaen, ende hem te kennen gheven, ende ginck van mij naer den Coninck. Ende een halff ure gheleden wesende, quam den

Kijloer wederomme, ende vertrock dat den Coninck der in te vreden was, dat ick aen boort soude vaeren, dan niet laeten soude wederomme te comen ende de caert met te brengen, ende het gheele fluweel voor hem, dat PAUWELES VAN CAERDEN hem beloofd hadde; het welck ick den Kijloer beloofde dat doen soude, ende ghinck met mijn tot aen de strandt, daer de prauw op strandt stondt, met de vier vaeten waeter in, ende werde met maght van volck in 't waeter ghevoert; ende ick nam mijn afscheijt van' den Kijloer ende meende dat JUAN de Portugies met soude vaeren, dan den Kijloer hielt hem aen landt, want seijde: daer moet ijmandt aen landt blijven, alsoo der drie man van ons volck in JAN MEULENAER's schip is, ende roeijde deur ende ick quam alsoo naer 't schip toe.

Addij 10 Febr. Nu op den avondt, doen ick wederomme aen landt quam, was den Coninck met den Kijloer ende sijn Edellieden ende met menigte van volck met sijn garde op strandt, ende sagh den *Hollandtse Leeuw*¹ t' seijl gaen, ende den Coninck dede mij voor hem comen ende door den Kijloer vraeghen, waer omme het schip t' seijl ginck ende waer het heen ginck; waerop ick den Kijloer aen den Coninck dede andtwoorden, dat de capiteijn CORNELIS DE HOUTMAN aen de capiteijn van dit geschreven hadde, indien wij gheen waeter en conden becomen, dat wij bij haer soude comen, alsoo sij in een dagh 24 vaeten waeter wel aen boort conden krijgen; ende ten anderen des Conincks volck moede werdt, het waeter uijt de rivier aen strandt te brengen, ende wij selven met de prauw niet conden comen; soo hebben 't de overheden voor goet ghevonden bij 't ander schip te seijlen, alsoo wij vrij wat veel waeters van doen hebben. Ende den Kijloer andtwoorde mij, dat den Coninck bedroefft was van 't vertreck van 't schip, ende wel wilde dat 't schip bleef liggen, woude mij morghen een versche rivier neerwaerts aen doen wijsen, daer wij met de prauwen wel in moghen comen, ende begheerde dat ick een brieff naer 't schip schrijven (soude), daer ick op antwoorde, ghaerne doen wilde om den Coninck te contenteren, ende

¹ In het gedrukte Journaal der reize van HOUTMAN, wordt het schip *Hollandia* ook wel de *Leeuw* genoemd.

de Coninck dede vraeghen off ick de caert oock met brochte, ick andt-
 worde jae, ende dede door den Kijloer seggen, dat ick morghen met
 de caert bij hem in 't paleijs soude comen, omme den Coninck alles
 te wijsen van de ghelegentheijt der landen. Ende den Coninck is met
 sijn guarde naer de stadt wederomme ghereden op een paert, ende
 geaccompanjeert van menichte van volck te voet, ende de Edellieden
 mede te paerde. Ende ick ben met den Kijloer wederomme naer sijn
 hujs geghaen ende hem het gheele fluweel vereert, dat hem seer aen-
 gheenaem was, met sommighe christalijne glaesen, ende bedanckte de ca-
 piteijn voor de geschencken ende woude 't in fruijt wederomme recom-
 pensen.

Den Kijloer was niet wel te vreden dat wij elk man twee realen ge-
 geven hadden, die 't waeter aen boort brochten, want seijde dat het
 de Coninck ons uijt vruntschap hadde doen brenghen, ende niet dat men
 de slaeven voor den arbeit der van betaelen soude.

Nu op den avondt bewees mij den Kijloer alle de vruntschap wat
 men soude mogen doen, ende dede mij uijt sijn schotel eeten daer hij
 uijt at, ende dede door JUAN de Portugies seggen, dat dat de meeste
 vruntschap is, die men hier te lande soude mogen doen; ende seijde dat
 wij haer volck gelijk waeren, omdat se saegen dat wij varckens vleijs
 aeten, dat geen Turcken noch Mooren en doen, ende ten anderen, om
 dat wij op vrijdach ende saterdach oock vleijs aeten, dat geen Span-
 jaerden noch Portugiesen en doen, ende seer der in verwondert waeren.
 Ende naer de maeltijdt gedaen was, begon den Kijloer te vraeghen,
 waer het vierde schip was, want hadden verstaen, dat die van Bantam
 ons het affgenomen hadden, waarop ick antwoorde, niet soo en was,
 dan dat het een ander wech was, niet noemende wat plaets het heen
 was. Ende verhaelde mede van den moort te Sidaijo ende Toeban; ende
 vraeghde mij hoe het spel te werck ginch; doen verhaelde ick den Kij-
 loer, hoe dat wij onder Sidayo ten ancker quamen liggen, ende die van
 Sidaijo quamen ons aen boort ende bewesen ons alle vruntschap, ende
 presenteerden ons nagelen, nooten ende foelije te vercoopen, ende den
 Coninck dede ons ontbieden dat hij selve aen boort wilde comen om
 te maecken ende met de capiteijnen te spreeken, waarop geandtwoort

wierde van de capiteijnen, dat den Coninck vrij aen boordt mochte comen, dat hem alle vruntschap soude geschieden. Soo gebeurde het op eenen morgenstondt dat den Coninck comen soude ende sondt menichte van groote barcken vooruijt naer de schepen, ende comende bij het... schip, dat naer de strandt lach, boven wind, alle waeren se overgecomen ende alle vruntschap *gedaen*, dan waeren nauw over, off trocken heur ponijaerts uijt ende begonnen ons volck te quetsen, dan ons volck waeren strax in 't geweer, ende sloegen se al te mael wederomme uijt het schip, soo datter een deel doot bleven ende weecken wederomme nae de strandt, ende den Coninck quam niet aen boort; waerop den Kijloer mij antwoorde dat die Turcken ende Mooren op de custe van Sidaijo ende Toeban een verraderlijck volck sijn, ende verhaelde waerse ijmandt eenige avantagie aff connen sien, sullen niet naelaeten te beproeven, want is een volck, die niet naer hun leven en vraeghen.

Nu op den avondt dede ick den Kijloer vraeghen off dit des Coninks stadt was, daer hij altijd woonachtich is; ende andtwoorde: neen, dan dat de Coninck daer nu maer was gecomen om 20,000 man bijeen te vergaederen, dien hij sondt tot ontset aen den Coninck van Paluboan (Balamboang) ende hier maer was gecomen om dat alles in goede ordonantie te werck soude gaen, (met) het embarqueren van het volck, ende daeromme is hier nu soo veel volck ende vertrock, hoe datter tijdinge gecomen was, datter drij hondert van de Parsuerranes¹ volck met fenijnige pijlen dootgeschoten waeren, die de stadt van Paluboan belegerd hadde; ende den Kijloer verhaelde, waer 't dat de stadt van Paluboan gewonnen wierde, dat het genoeghsaem met het Eijlandt van Baelle gedaen soude wesen; wandt souden daegelijcks den oorloch van de Turcken ende Mooren te verwachten hebben, alsoo se soecken de Gentijlles, dat Heijdenen sijn, te verdrijven. Ende ick vraeghde den Kijloer: can dit Eijlandt van Baelle sulcke menichte van volck uijtleveren; den Kijloer andtwoorde mij datter wel over de 300,000 menschen op 't Eijlandt van Baelle is, want het gantsche landt is overall voll dorpen ende steden, ende overall voll volcks.

¹ Mogelijk volk van Pasoeroean.

Den Kijloer verhaelde nu op den avondt, van sommige van de principaelste steden die hier op 't Eijlandt van Baelle liggen, ende waer den Coninck sijn residentie meest houdt, ende waer hij selven woonachtich is, als hier naer volgt. Coutaen is de stadt genaemt daer den Coninck nu is, om de 20,000 mannen bij een te vergaederen tot ontset van de stadt van Paluboan.

Gigel¹ ende Capa sijn twee steden aen malcanderen, daer een versse rivier deur loopt, ende sijn de steden daer den Coninck ende den Kijloer woonachtich sijn, ende het Hoff gehouden wordt van 't gansche Eijlandt van Baelle.

Quijnowaen is een stadt daer den Kijloer over gebied, ende hem toecompt ende lijdt te landewaerts in.

Touban ende Sidaijo sijn twee steden die hier op 't Eijlandt van Balij liggen.

Couteraes² is de plaets genaempt daer JAN MEULENAER's schip nu ligt ende haelt sijn waeter.

Item dat sijn de seven principaelste steden, die hier op 't Eijlandt liggen, daer mij den Kijloer de naemen van seijde.

Addij 11 Febr., nu op den morghen begheerde den Kijloer, dat ick een brieff aen ons schip soude schrijven, als dat hij mij nu een rivier soude doen wijsen; hetwelck ick dede als bij desen sien meugt, ende doen de brieff geschreven was, dede den Kijloer twee Edellieden ende 10 mannen met mij gaen naer de strandt ende lijde mij wel twee mijlen weghs noordwaerts aen, bij een versse rivier, dan en was niet om met onse praeuwen in te comen, wandt daer en liep niet boven een halve voet waeter aff, dan sij seijden als 't hoogh waeter is, wel in soude mogen comen met de praeuwen. Dan ick andtwoorde, het waeter soude sout wesen; dan gaeven voor andtwoord, dat men de rivier een stuck op conde vaeren ende dan begint 't te diepen; ende de zee werpt de santbanck voor de rivier, dat men die niet in can comen met laegh waeter. Ende wij sijn wederomme gekeert naer de stadt, ende bij den

¹ Waarschijnlijk *Klonkong*. *Gilgil*

² Pelaboean amok (P) Zie *Moniteur des Indes orientales et occidentales* I, p. 332.

Kijloer comende, die mij het selfde vraeghde off men der comen conde, ende hem andtwoorde: neen; ende was bedroeft.

Nu doen ick wederomme van de rivier gecomen waer, dede ick door JUAN de Portugies vraegen, off den brieff bestelt was naer de schepen toe, gaff voor andtwoord: neen, wandt den Kijloer seijde 't schip te vaerde (verre) lagh, ende gaff mij den brieff wederomme. Ende ick dede hem vraeghen door JUAN de Portugies, off ick nu met de caert voor den Coninck comen soude, gaff mij voor andtwoord, dat het te laet op den dach was, ende als 't den Coninck beliefft, dat hij ons wel ontbieden sal; ende ick dede den Kijloer vraeghen, waer 't des Conincks believen, dat ick wel wilde als dan met JUAN de Portugies aen boort vaeren. Waerop den Kijloer mij andtwoorde, dat wij niet soudens meughen vertrecken all eer dat de drie man uijt JAN MEULENAER's schip wederomme gecomen zijn, ende de presenten met brochten; ende dat wij soo lange de patientie soude nemen ende bij den Kijloer blijven, die ons niet dan alle vruntschap soude doen, ende den Coninck hem alsoo belast heeft.

Nu tegen den middagh heeft den Kijloer doen brenghen vier cleijne sackjens met naegelen, elck wel 25 pont swaer wegende, ende een canaster met poreeleijnen, ende dede mij vraegen, off de capiteijnen van die comanschap soude willen copen, ick andtwoorde: jae, indien der wat veel te becomen is. Meende wel voor een schip op 't eijlandt van Baelle te becomen is; waer 't dan niet in dese stadt, dan in de stadt waer de joncken in de rivier comen, want verhaelde dat se van Moluccos daer comen; ende ick vraeghde, off geen neutemuscaet ende foelije te becomen en waer; andtwoorde: jae, dan niet veel, ende seijde seer duijr waeren, wandt den Kijloer eijchte wel voor dese vier sackiens thien stucken van achten; ende ick vraeghde den Kijloer offer veel poreeleijnen te becomen waeren, meende jae; willen se der van coopen, wil ick een man senden, om bij den anderen te vergaderen watter te becomen is; ick seijde: wel doen mogt. Ende ick verhaelde, wel wilde een brief aen ons schip schrijven, van de monsters die mij den Kijloer heeft laten sien, soo den Kijloer de brieff wel soude willen senden met een prauw ende soude wel betaelt worden, naerdemael het schip varde t'zee-

waerts leijdt; gaff mij voor andtwoord, dat ik vrij mochte schrijven, soude den brieff sien te bestellen ende zijn beste daer met sien te doen, datse aen boort gebracht soude mogen worden.

Nu naer den middach is den Kijloer bij den Coninck gegaen ende wederom comende van 't paleijs, dede mij door JUAN de Portugies seggen, dat hij den Coninck alles vertrocken hadden van 't geen hij mij hadde laeten sien, ende den Coninck hadde een man naer de stadt gesonden, om alle de specerijen ende porceleijnen bij den anderen sien te vergaederen, die in de stadt te becomen soude mogen wesen.

Dese rivier is omtrent 10 mijlen van hier, daer alle jaeren vier ofte vijff joncken comen; wandt op dit eijlandt van Balle newers navigatien worden gedaen dan daer, wandt den Coninck niet en begeert, alsoo hij seijt niet van bujten van doen en heeft van andere landen; dan dit eijlandt can de omliggende landen genoegsaem provideren, door de overvloedigheijt van eetbaere waeren, die op dit eijlandt valt; ende dit eijlandt newers in can gelijcken dan bij Jonck Hollandt¹ van bouwinge van de dorpen en de steden, wandt alle uren is men in een dorp ofte stadt ende is soo deurreten van waeter, dat te verwonderen is; seggen die het heele landt deurloopt ende worden geleydt van de groote rivieren af om het landt te natten, gelijk de Nijl in Egypte doet, daer 't nimmermeer regent; dan hier op 't eijlandt van Balle wel.

Hier in de Kijloers huis, achter aff, stonden drie huijskens, gevlogten van Spaens riet, gecloven, op vier pijlaerkens, daer ick in elck een coockpot sach staen, ende dede door JUAN de Portugies vraeghen aen een van de dienaers, wat dat beduidde; gaven voor andtwoord, dattense daer eeten in deden voor huer afgoden en duivels, als 't haer feestdaegen sijn, dat tweemaal 's jaars is, eens als de rijst gesaeijt wort, eens als de rijst in de schueren compt. Als dan houden se groote feesten, soo met trommelen, bekkens ende veel andere instrumenten, in ons landt noch nooit gehoort off gesien; ende als dan eeten se van een stuck van een hondt. Ende hebben diverse gelooff, sommige aanbidden een steen, als ick er eens een bij de huijskens in de Kijloers huijs sagh

¹ Zie de Journalen hier achter aangehaald.

staen; sommige aanbidden de son, sommige de maen ende sommige een os, die sij lieden in groote waerde houden, want en eeten geen ossenvleijs; met noch andere dingen, die sij noch aanbidden. Sij en weten noch en houden van vrijdag, saterdag noch zondag, gelijk de Turken, Joden ende Christenen doen; dan leven soo heen, het heele jaer, alleenlijcken de twee feestdaegen t'sjaers houden se in eeren, als hier voren verhaelt, ende hun jaeren reekenen se al anders als wij lieden doen, want sij reekenen thien maenden voor 't jaer ende drie en dertigh daegen voor elcke maendt, soo dat heur jaer verlopen moet.

Het is hier nu in de winter, soo datter nu vier maenden lang niet en doet dan regenen ende daernaes is 't wederomme droogh weer; ende het landt wordt nu geploeght gelijk in ons landt, dan in stede dat tense in ons landt twee paerden voor ijder ploeg hebben, gebruiken sij der twee buffels toe.

Nu op den avondt in 't ondergaen van de son, met den Kijloer's broeder ende andere Edellieden gaen wandelen naer 't bosch. Vertrock een Edelman, dat over 10 off 12 jaeren een Portugies schip quam aen den Varcshoek ¹ om een fortelles (forteres) op 't eijlandt van Baelle te maecken, ende het schip strande, ende het meeste volck bleef er doot; ende daer sijn noch vijff persoonen op 't eijlandt van Baelle ende gaen gecleet gelijk de inwoonders van het eijlandt, met het bovenlijff naeckt ende bloots voets, daerder een in des Conincks stadt van is; ende het geschut datter van geborgen is, is mede in des Conincks stadt. Desen Edelman verhaelde datten de Portugiesen seer op dit eijlandt van Bali vlammen; dan en connen 't niet winnen, deur de menigte van volck die der op 't eijlandt sijn ende te hard voor de Portugiesen om te beginnen.

In die containse wesende, dede ick deur JUAN de Portugies vraegen van waer heur het goudt in sulcke abundantie quam; gaff mij voor andtwoordt, dat het uijt Chijna ende van 't eijlandt van Sumatra

¹ Door de onzen zoo genoemd, om de menigte varkens die ze daar aan boord kregen; thans de Tafelhoek.

van daen quam; ende hier op 't eijlandt van Baelle gebracht wierden in mangelinghe van clederen, die deur gants Indië gevoert worden. Ende verhaelde dat op 't eijlandt van Baelle oock goutmijnen waeren, aen 't gebergte, dan den Coninck en laeter niet uijtgraven, dan somtijds, als 't hem in de sin compt; ende den Coninck heeft er een stadt bij liggen met wacht, om acht der op te nemen, om van anderen niet bespriet te worden waer de mijnen liggen.

Desen Edelman verhaelde mede, dat wanneer der eenige vrende natije van buijten inkomt met coopmanschap, om wederom clederen te coopen die op 't eijlandt van Baelle gemaectt worden, met menigte van catoen, en deur gantsch Indijen ghevoert worden, meughen de coopliden te landewaerts ingaen noch lange op 't eijlandt te blijven, dan hem haesten, soo dra hij magh, sijn goederen te vercoopen ende wederom vertrecken, omdatse (opdatse) *omtrent* de rijckdommen van 't eijlandt niet wijser worden. Ende daerom isser maer een rivier daer se met de joncken in meughen comen, ende alsoo den Coninck een curieus man is ende alle vrende natien siet bij hem te krijgen, so moeten die van buijten innecomen voor den Coninck comen, ende isser iemandt die den Coninck behaecht, moet er blijven op 't eijlandt, will hij ofte will hij niet, alls ik er wel vier personen gesien hebbe, dien den Coninck all tegen heuren will gehouden heeft ende nu well te vreden sijn, alsoo den Coninck heur goet tractement doet ende in sijn dienst huer lieden besigt. Desen Edelman verhaelde datter sollefer bergen op 't eijlandt van Baelle sijn, daer se ghroot geniet van hebben, alsoo 't van vreemdelingen van 't eijlandt van daen gehaelt wordt.

Desen Edelman verhaelde mede, dat men op 't Eijlandt van Baelle een vrouw voor 20,000 cashes¹ can coopen, dat omtrent twee stucken van 8° sijn; dan de manspersoonen sijn naervenant duerder.

Nu op den avondt weder om comende bij den Kijloer, verhaelde dat hij bij den Coninck geweest waer, die hem belast hadde, dat hij mij vraeghen soude, ofte de capiteijnen van de schepen wel twee, drij van

¹ Een kleine munt van slecht lood, in China in gebruik; in het midden is een vierkant gat; ze worden met 200 aan elkander geregen.

de ghrootste stucken soude willen vercoopen, met sijn cruijt ende scharp; waerop ick andtwoorde, voor seecker niet en conde geseggen, dan naer mijne meeninge sullen de capiteijnen aen den Coninck sulckx niet weijgeren, ende beval dat ick sulckx per memorijs soude stellen om niet te vergeten ende in sijn presentie noteeren moest, dat het den Coninck versocht, om datter soo groote stucken op de schepen sijn, ende den Kijloer verhaelde dat den Coninck well geschut hadde, dan niet soo groot als wij hebben.

Wanneer hier eenige groote meester sterft, soo sijn der sommige van sijn vrouwen, die hem liefst hebben, verbranden háer selven met een groote ceremonijs ende wordt onder huerlieden voor een ghroote eere gehouden; soo datter al te mets 50 ofte 60 vrouwen huer levendich in 't vier werpen ende verbranden om een persoons will, ende *omdat* de usantie hier te lande soo is.

Adij 12 Febr. Nu op den morgen den Kijloer door JUAN de Portugies doen vraeghen om naer strandt te meughen gaen, om te besien off ons schip alle vertrocken was ende den Kijloer was er met te vreden.

Adij 12 Febr. Nu op den morgen naer strandt gaende om naer ons schip te sien off het vertrocken was, ende comende voor bij de rivier, quamen ons veele vrouwen tegen; sommige van hun lieden hadden silvere vaeten op het hoofd, als emmers, ende voor ende achter de vrouwen ginck garde, wel 20 manspersoonen, met spiessen en spatten. Ende alsoo se ons tegen quamen, wesen se ons dat wij wat uijt den wech soude wijcken; hetwelck wij deden, ende voorbij sijnde vraeghde ick, wat vrouwen dat dat waeren, die soo met garde naer de rivier toegingen; gaven mij voor antwoord, dat het van des Conincks vrouwen waeren, die des morgens vroegh in de coelte het waeter voor den Coninck haelden aen de rivier voor den gantschen dach, daer den Coninck hem in baedt ende wast, als de hitte op den dach begint te comen, bijcans gelijk op 't Eijlandt van Ormus.

Adij 12 Febr. Nu op den morgen tegen den middach wederom van strandt comende, alsoo wij ons schip niet sien en conden; ende den Kijloer gaff mij bejide brieven wederomme, ende seijde: alsoo de capiteijn van u schip nu niet het advijs can krijgen van dat hier naegelen met

andere specerijen ende porceleijnen te coop sijn, sal noch tijts genoegh sijn, wanneer ghij overlandt naer de schepen vertreckt, ick verhoope u te convoijeren ende geselschap te houden, tot het schip toe, indien ick licentie van den Coninck vererijgen can, daer ghij veel in doen cundt; ende ick antwoorde den Kijloer: in wat manier can ick er in doen; ende verhaelde, wanneer MANUELL ROEDENBORRICH wederomme gecomen is, alsoo hij niet langer can tarderen ende dan alle beijde voor den Coninck sult moeten comen, om den coninck te presenteren de presenten van den capiteijn wegen, ende hem dan mede de caert sult moeten laeten sien ende den Coninck wijsen, hoe alle landen liggen; soo sulde ghij den Coninck meughen vraeghen, wanneer het Sijne Majest. belijft dat ghij wederomme naer de schepen sult meughen vertrecken, ende verhaelen dan dat ghij wel wilde, dat ick met u dan soude meughen trecken, als uijt des Conincks naem, dat de capiteijnen seer aengenaem sal wesen; soo sal 't den Coninck het selve niet weijgeren; waerop ick den Kijloer antwoorde, gaeren sijn belijfte daer in doen wilde, wanneer den Coninck ons laet ontbieden.

Adij 12 Febr. Nu op den avondt bij de caers sittende met sommige Edellieden in des Kijloers hujs, begon de Kijloer te vraegen van de gelegentheijt van ons landt, ende vraeghde off in ons landt oock veele paerden waeren, waarop ik andtwoorde: jae, dan seijde, veel grooter waeren, dan die hier te lande, ende vraeghde hoe veel paerden onsen Coninck bij den anderen wel vergaederde, wanneer hij ten oorlog trock; ik andtwoorde den Kijloer: wel met 30,000 man te paerde ende 50,000 man te voet ten oorlog treckt, die alle gaeder in t' harnas sijn van 't hooft tot de voeten, soo dat men er met geen roer deur schieten can, ende gebruijken allerhande geweer; ende daer ende boven voert de Coninck oock met hem, wanneer hij eenige stadt wil gaen beleggen, wel 100 in de 50 metaelen stucken, daer de cleijnste van is, als de Coninck de maet heeft doen affnemen, van een van de stucken in ons schip, sonder ontelbare andere cleijne ijsere stucken; daer den Kijloer seer van verwondert was ende de Edellieden mede. Ende dede mij vraeghen, hoe onse Conincks naem was, waerop ik andtwoorde: MAURITS DE NAS-souw, dat den Kijloer opschreeff, ende vraeghde mij hoe oudt hij wel

was; ick andtwoorde: omtrent de dartigh jaeren; ende off hij al getrouwt was, daer ick op andtwoorde: neen; daer den Kijloer seer in verwondert was, dat een Coninck soo lang wacht, om niet in tijts te trouwen, om kinderen te meugen krijgen, die 't Coningrijk soude meugen besitten, off den Coninck in den krijgh subijtelijk afflijvich quam te worden.

Den Kijloer vraeghde mij, off het Coningrijk van Chijna grooter was in 't begrip als ons landt, waarop ick andtwoorde: neen, dan dat ons landt grooter was, ende den Kijloer dede de caert voortbrengen, dat ick hem wijsen soude wat ons landt was. Doen wees ick Nederlandt, Duijtslandt, Oostlandt, Noorwegen ende een stuck van Moscovien, dan gaff het all den naem van Hollandt; ende vroeg mij waer de plaetse was, daer wij van daen met schepen gevaeren waeren, doen wees ick hem de stad van Amsterdam, ende schreeff het op ende vraeghde mij, hoe veel schepen datter wel van daen waeren; ick andtwoorde: wel 4000 schepen als onse sijn, 's jaers van daen vaeren, sonder ontelbaer andere, die wat cleijnder ende sommige wat grooter als de pijnas sijn. Ende ick verhaelde datter wel op eenen dagh wel 700 schepen van de stadt van Amsterdam affgevaeren sijn. Daer den Kijloer ende de Edellieden seer van verwondert waeren, sulcke menigte van schepen in ons landt te sijn. Ende vraeghde off het in ons landt soo warm is als hier, daerop ick andtwoorde: neen, dan ter contrarij uijtermaete coudt, principaelijk omtrent dese tijt, alsoo 't er nu in den winter is, als hier te lande; ende ick verhaelde dat het waeter deur de harde coude in een nacht soo hardt word, datter een man over 't water loopen can, alsoo sij het woord vriesen niet verstaen en condon; ende ick seijde dat in vijff off ses daegen soo hardt can worden, dat men der met waegens ende paerden op loopen can, dat sij lieden nauwelijcks gelooven wilden ende dochten onmogelijk sulcx te wesen. Ende deden doen vraegen, hoe 't de schepen doen maecken, waarop ik antwoorde: soo lange stille blijven liggen in de haevens tot drij, vier maenden; als 't begint te regenen ende de sonne heet begint te schijnen, soo smelt het wederom de hardichheit, ende dan beginnen de schepen wederom toe te maecken, om naer alle landen te vaeren. Dan ick verhaelde datter eijlanden sijn die in see liggen, daer 't soo hardt niet en vriest, daer de schepen

's winters wel in menigte comen. Ende doen verhaelde den Kijloer, dat op't eijland van Baelle wel 10,000 paerden waeren, dan woude het eijlandt van Baelle niet bij ons landt gelijcken.

Den Kijloer dede mij vraeghen, offen se in ons landt oock nauwe justitie doen, daer ik op andtwoorde; jae, ende verhaelde wie eenen dootslaggh doet, moet met den dooden begraven worden, sonder eenigh genaede met te hebben; ende waer 't dat den dootslaeger ontliiep ende niet gevonden conde worden, soo wordt den dooden in een dichte kist gedaen ende bewaert, wel vijff off ses daegen, tot dat den anderen gevonden is ende gejusticieert is; dat hem verwonderde van de nauwe justicie ende hem wel behaeghe. Ende verhaelde dat op 't eijlandt van Baelle gheen vrees en behoefde te hebben van ijets benomen te worden, al droech men 't goudt in de handt, soo nauwe justicie wordt hier mee gedaen, ende verhaelde dat in Paluboam een rebouts volck is van moorden ende dieverije, want vertrock datter geen dagh ten eijnde gaet off daer worden ten minsten drie, vier off vijff personen omghebracht, die misdaen hebben.

Den Kijloer dede mij vraeghen, wat justitie men in ons landt dede over een die doot verdient heeft, waerop ick andtwoorde: diverse justitie gedaen worden, naer 't een persoon verbeurt heeft, als de wetten dat met brengen, ende verhaelde den Kijloer sommige, dat hem wel behaegde. Ende verhaelde doen, wat fauten een persoon op 't eijlandt van Baelle doet, anders geen justitie en wordt aengedaen dan met een cris, dat van huer ponijaerden sijn, het hart affgesteecken ende is aen een pael vastgebonden ende daernae begraeven. Wij saeten dus wel een vier uren in den avondt ende couten, ende doen gingen de Edellieden wederomme deur.

Adij 13 Febr. Nu met den dach, quam den Maleijer, des Conincks bode, die met MANUELL ROEDENBORRICH naar JAN MEULENAER's schip vertrocken was, ende quam vooruijt ende vertrock, dat ROEDENBORRICH met de presenten voor den Coninck ende den Kijloer achter aen quam ende over twee uren hier soude wesen, daer de Kijloer seer in verheucht was; ende den Kijloer ginck naer het paleijs bij den Coninck de bootschap brengen. Ende terwijl de Kijloer bij den Coninck was, quam MANUELL ROEDENBORRICH; dan was nauwelijcks in 't hujs ge-

comen, off den Kijloer quam van 't paleijs, ende hieten ROEDENBORRICH wellcomme, ende dede seggen door JUAN de Portugies, de presenten, die voor hem quamen, dat ROEDENBORRICH, die niet tonen soude voor 't volck, ende de presenten, die voor de Coninck en quamen, bij den anderen soude laeten; alsoo den Coninck ons stracx ontbieden sal om bij hem te comen; dat geen halff uer en duerde, off daer quam een Edelman, met een brieff op blaederen van boomen geschreven, met een punt van een mes, dat den Kijloer met ons drijven voor den Coninck comen soude ende brengen de presenten met de caert met. Ende doen wierde de presenten boven 's handts gedragen met de caert, gelijk het gebruijck hier te lande is, ende quamen alsoo in 't paleijs, daer den Coninck sat, als hier voren verhaelt is. Ende wij deden hem de reverentie op ons landts wijs, ende dede ons doen voor hem neersitten, onder sijnen Raed ende Edellieden. Ende in 't eerste wierde hem een schoone groote vergulde spiegel voorgeleijt, in een Edelmans handt, die den Conincks ponijaert naer draegt, alsoo den Coninck selven niet in handen nam, ende behaegde hem seer wel. Ende in 't opslaende deuren van de spiegel lach een gedruckt schip, fraeij geschildert, hetwelck den Coninck in de handt nam, ende vraeghde wat het voor een schip was, off het schip van JAN MEULENAER was; ick andtwoorde: jae, alsoo ick sagh dat den Coninck groot behaegen der in hadde; ende wierde hem een stuck fluweel, met een roer ende sommige christallijne glaesen vereert, dat hem alles seer aengenaem was. Ende doen dede den Coninck het vierroer langen, dat ik het wederom vier soude doen geven, het welck ick in sijn presentije dede, ende dede seggen, het mij maer dede doen, om te onthouden, alsoo 't sijn Edellieden vergaeten, ende niet vier conde geven, ende wierde wederomme wech gedaen. Ende den Coninck vraeghde mij, offen wij de conterfeijtsel van onsen Coninck ende de schepen niet en hadden, ick andtwoorde: neen, ofte van de capiteijnen mede niet in de schepen sijn; ick andtwoorde oock neen. Ende doen wierde de caert voor den Coninck gebracht, ende langde mij selven een dun stockien, om te wijsen, alle de Coningrijcken ende landen die der in laegen. Ende ick begon eerst te wijsen, alle de principaelste Orientaelse Eijlanden; ende doen vraeghde den Coninck, wat het Eijlandt van Baelle was, hetwelck ick

den Coninck wees, ende was verwondert, dat het soo cleijn in de caert lagh. Ende wees hem voorts alle de principaele plaetsen op 't Eijland van Java, ende quam doen van boven van de Filipijnse Eijlanden aff, op langs de cust heen, wijsende sommige van de principaele steden in Sina op de cust, als Canton, Macao, Chinse, Siam ende naer Malacca; het Eijland van Sumatra, de cust van Pegu, Bengale, Seijllon, Coetchin, Calicoet, Goa en 't Eijland van Ormus aen de Roo zee; ende langs de cust van Melinde naer Melinde, ende het Eijland van Sint Lauwerens ende soo naer Soffale, tot de Caep de Bonne Esperance; ende langs de cust van Guiné als Angola, . . . Congo, het Eijlandt van St. Thome, ende soo voorts Spanje, Vranckrijk, Engeland ende ons landt toe, ende voorts het Spaens Indiën. Ende wat ick oversloegh, daer wees den Coninck op, ende vraeghde wat voor landen dat het waeren; gelijk in de Middellantse zee, de principaele steden op de cust, ende t' landewaert in; als Constantinopolen, Alexandrije, Caïro, Mecka; ende vraeghde naer alles, ende den Coninck verhaelde ende hem andtwoorde, hetgeene ick er van wist te spreekken. Ende was seer verwondert, van alle de landen ende Coningrijcken, die in de caert laegen, ende principael verwonderde *hij hem* van den grooten Turek, dat die soo veel landts besat. Ende vraeghde wat den wegh was die wij gecomen waeren, die ick hem wees; ende vraeghde hoe lange wij wel onder wegen geweest waeren, ende hoe veel mijlen wij wel gesejlt hadden, daer ick op andtwoorde omtrent de . . . mijlen, aleer wij het eijlandt van Sumatra ende Java sagen, ende wel tusschen de vier ende vijff duijsent mijlen gesejlt hadden; dat den Coninck seer verwonderde. Ende vraeghde hoe lange wij nu wel van Hollandt geweest waeren, omtrent de twee jaeren andtwoorde ik; dan alsoo 't onse eerste reijs is, ende het landt opgesocht hebben, ende de gelegentheijt niet wel en geweten hebben, is oorsaecke geweest, dat wij soo lange onderwegen sijn geweest; dan nu soudén wij wel in ses ofte seven maenden hier cunnen comen. Ende vraeghde off wij oock op 't eijlandt St. Louwerens geweest waeren, dat sij Papo noemen; ick seijde: jae, ende offen wij oock eenige van die natije in onse schepen hadden, ick andtwoorde: jae, twee jongens; de een van omtrent 16 jaeren, ende de andere van omtrent de 12 jaeren oudt, ende den Coninck seijde, gaerne

die eens sien wilde, daer op ick andtwoorde. Sijn Majesteijt wel toecomen con. Ende den Coninck vraeghde van het vriesen in ons landt, alsoo den Kijloer hem alles vertrocken hadde, off sulcx voor seecker was, ick andtwoorde: jae, dat hem seer verwonderde. Ende alsoo de *globe* in de cant van de caert stond geconterfeijt, vraeghde mij den Coninck, wat sulcx bediede, doen vertrock ick waertoe men se gebruijckte ende *hem* seer verwonderde van de suptilheijt van onse natije. Ende dede mij seggen, wanneer ick te scheep com, dat ick sulcke *Globe* met aen landt soude brengen, alsoo den Coninck grooten sin heeft, om sulck stuck eens te besien, welcke ick per memorije op moste schrijven; ende dede de caerte toedoen, ende weeromme wegh liggen. Ende dede ons door den Kijloer vraeghen, wanneer wij wederomme willen vertrecken naer de schepen; wanneer 't den Coninck beliefft hoe eer hoe liever, alsoo de capiteijnen van de schepen naer ons verlangen sullen, om alle gelegentheijt eens te hooren wat ons wedervaeren is, van den tijt dat wij aen landt bennen geweest. Doen andtwoorde de Coninck: overmorgen, ende dede mij vraeghen off ick te paerde off met de coets wilde comen naer de schepen; ick andtwoorde te paerde, indien 't den Coninck beliefft; ende MANUELL ROEDENBORRICH seijde: met de coets, alsoo hij moede was t' paerde te comen; ende ick dede den Coninck bidden, ofte den Kijloer met ons soude mogen reijden naer de schepen, omme de vruntschap wederomme te tonen, die den Coninck ende den Kijloer aen ons bewesen heeft; alsoo de capiteijnen van de schepen eens sien willen, die uijt des Conincks naem. Waerop den Coninck dede andtwoorden, wel in te vreden was, dat den Kijloer met ons soude reijssen; ende den Kijloer was selven wel te vreden, alsoo hij 't op ons versocht hadde. Ende den Coninck dede den Kijloer ende ons opstaen, ende seijde dat wij vrij mochten deurgaen, ende vertrocken alsoo uijt het paleijs naer des Kijloer's huijs toe. Dan geen halff ure geweest sijnde in des Kijloer's huijs, quam er een bode van den Coninck, met een brieff aen den Kijloer, waerom hij de presenten van den Coninck hielt, ende verhaelde alles wat ROEDENBORRICH met bracht, wat voor den Coninck quam, met twaelff stucken van 8°; waervan den Kijloer seer verwondert sijnde, ende dede sulcx door JUAN den Portugies vraeghen aen ROEDENBORRICH off sulcx

waer was, dewelcken andtwoorde niet soo en was, ende dat den Maleijer des Conincks bode de waerheijd niet aen en seijde, want seijde, de capiteijn hem alles gegeven hadde, om met de presenten nae sijn goetduncken te doen, alsoo hij best wist aen wien men se vereeren most. Ende den Kijloer vertrock dit alles den Edelman, dewelke den Coninck de bootschap ging brengen; ende was nieuwers om, dan dat ROEDENBORRICH het beste fluweel aen den Kijloer gegeven hadde, dat een stuck gebloemt fluweel was, uijt den groenen den grondt, ende den Coninck het slechtste. Waerom den Coninck niet wel te vreden was, dat den Kijloer de presenten opende, die aen hem quamen, want al worden den Coninck presenten vereert, wil niet dat men se voor hem ende sijne Edellieden opendt, dan laetse in sijn huijs draeghen, alsoo 't de usantije van den lande is.

Nu op den avondt vertrock mij den Kijloer dat hij veele ossen, varckens ende sommige potten van des Conincks wijn, met menigte van allerhande ende fruijt gereet dede maecken om voor handen te senden.

Adij 13 Febr. Nu op den avondt quamen der wel twaalf vrouwen uijt des Conincks paleijs met een bancket van des Conincks wegen; ende daer was allderhande eeten, seven ende achtderhande gerechten in een schotel van coper fraaij gewrocht ende gesneden, meest met loffwercken, ende de rijst quam in schotelen gelijk een brootsuijcker, ende het eeten was elck apart in een groen bladt fraaij toegemaakt, ende een Indiaense nuet fraaij gedraeijs, vol van des Conincks wijn, wel $1\frac{1}{2}$ canne wijns in de nuet gaende. Ende dese vrouwen quaemen alle met garde, achter ende voor, ende vertrocken wederomme soo naer des Conincks paleijs toe.

Adij 13 Febr. Nu op den avondt, vraeghde mij den Kijloer offen se alle die in de schepen waeren, de caerten ende het Stuermansschap wel connen ende met het geschutt om wisten te gaen; ick andtwoorde de meesten deel, dan daer en is niemandt ofte weet met allderhande geweer om te gaen, soo met roers, spietsen, rapier, ende seer verwondert was, van onse nasije van alle dingen soo vernuftigh te wesen.

Adij 14 Febr. Nu op den morgen met den dagh, sonde den Kijloer veel beesten ende varckens, ende sommige potten met wijn, ende menigte

van alderhande fruijt, uijt des Conincks naem, omme aen de capiteijnen te vereeren; ende verhaelde dat den Coninck niet en weet, wat vruntſchap hij ons doen wil.

Nu naer den middagh, is den Kijloer uijt het paleijs van den Coninck gecomen, ende brocht het lontroer met dat MANUELL ROEDENBORRICH aen den Coninck vereert hadde, ende den Kijloer begeerde, dat wij met hem soude gaen wandelen in 't bosch, woude sien, offen wij eenich vogelte conde schieten, ende dede zijn guarde met zijn slaeven, omtrent de 50 man, gereedt maecken met spietsen ende spatten. Ende wij zijn met den Kijloer ende met sommige Edellieden gaen wandelen in 't bosch, omtrent een mijl van de stadt. Ondertusschen schoot MANUELL ROEDENBORRICH een cleijn vogeltjen, omtrent de groote van een duijff, daer hij seer van verwondert waere, want was zijn been maer affgeschoten. Ende wij keerden wederom ende op een hoochte comende, saegen wij ons schip met de pijnas, om den hoeck seijlende, doen vraeghde den Kijloer offense naer het andere schip toeseijlden, waer op ick andtwoorde: jae; ende comende in de stadt in des Kijloers huijs, wierde het vogeltien voor den Coninck gebracht, alsoo 't den Coninck door een Edelman hadde doen haelen.

Per memorije, dat MANUELL ROEDENBORRICH het roer wat veele geladen hadde, ende met dat wij quamen voor des Kijloers huijs, in het volck verschoten, want quamen uijt de huijsen op straet geloopen.

Nu op den avondt, . . . ure, wederom gecomen sijnde, quam er menichte van volck uijt des Conincks paleijs voor des Kijloers huijs, ende daer quamen sommige van des Conincks vrouwen, met andere Edelvrouwen ende des Conincks twee kinderen, die elck van een Edelman gedraegen wierde, ende wierde voor ons nedergeset in des Kijloer's huijs, die geaccompagneert quamen met vier van des Conincks dwergen, ende des Conincks guarde, voor ende achter. Ende den Kijloer dede door JUAN den Portugies seggen, dat se ons quamen adieu seggen, ende alsoo ick noch eenig van ons landts geldt bij mijn hadde, ick se wat vereeren soude, die met des Conincks kinderen quamen; hetwelck ick dede. Ende omtrent een $\frac{1}{2}$ ure in des Kijloers huijs geweest sijnde, bewesen de reverentije op haer manier, ende keerde wederomme naer des Conincks paleijs toe.

Adij 14 Febr. Nu op den avondt, dattet al doncker was, quam den Kijloer uijt het paleijs van den Coninck, ende vertrock dat den Coninck dede vraeghen, offen sē in ons landt de Javaense spraeck wel conden, alsoo den Coninck een brieff aen onsen Coninck MAURITS DE NASSOUW wilde schrijven; ende hem vereeren een ponijaert, met een van sijne dwergen, uijt de 50 mismaeckte menschen die den Coninck in sijn paleijs heeft. Waarop ick andtwoorde: de Javaense spraeck noch niet bekendt is, dan hier in de schepen sijnder sommige, die de Javaense spraeck verstaen, alsoo wij tolcken hebben, die met ons waeren, die sij *Djoeroe bassa* noemen, die de Javaense en Maleijtse talen wel connen; dan waer 't dat den Coninck in Arabisch, Turx, Grieckx, Latijn ofte Portugies een brieff dede schrijven, ende van den Coninck onderteekent, dat een van die talen onsen Coninck wel verstaet. Want wij hebben noch brieven in die tael geschreven ende van onsen Coninck onderteijckent, om, offen wij aen eenige landen quamen, die te tonen, om vrientschap met die Coningen van die landen te maecken, daer toe wij dese reijs begonnen hebben. Hetwelke den Kijloer seer wel behaeghde, ende andtwoorde: dat den Coninck oock anders niet en socht, dan alle vruntschap ons te bewijzen dat mogelijken waer; ende alle 't geene den Coninck in sijn landt heeft, is tot dienst van de capiteijnen ende schepen, soo lange wij hier onder 't eijlandt souden mogen blijven leggen. Waarop ick andtwoorde: dat de capiteijnen uijt de schepen oock anders niet en soecken, dan alle vruntschap met den Coninck te houden; dat den Coninck met der tijt wel vernemen sal, wat voor een natije wij lieden sijn.

Adij 15 Febr. Nu met den dach, seijde den Kijloer, wilde verloff aen den Coninck gaen nemen. Doen dede ick door JUAN den Portugies aen den Kijloer seggen, dat hij de groetenisse van onsent wegen aen den Coninck wilde doen, ende dat wij den Coninck seer hoogelijck bedancken voor de vruntschap die hij ons bewesen heeft, ende van 't goet tractement dat hij ons aengedaen heeft, van den tijt, dat wij hier aen landt bennen geweest; waarop den Kijloer andtwoorde: gaerne doen wilde, ende ginck naer 't paleijs. Dan geen halff ure wech sijnde, quam den Kijloer wederomme, ende vertrock de groetenisse aen den Coninck van onsentwege gedaen hadde, daer ik den Kijloer seer hoogelijck voor bedanckte.

Doen op den morgen, doen de son een ure hooch was, quamen er twee coetsen, met houte tenten boven 't hooft, ende ses paerden geleijdt, die de toomen met paerlemoeder fraeij bewrocht waeren. Doen seijde den Kijloer tegen ons, nu sullen wij ons op den wegh begeven, ende hij ginck op een van de coetsen sitten, ende ROEDENBORRICH op een ander coets, ende dede mij een van de ses paerden langen, daer ick op soude sitten; doen gingen der op de andere vijf paerden Edellieden sitten, ende voort wel 150 man te voet, sommige met spietsen, ende sommige met spatten ende schilden, ende hun pijlcoockers, met de fenijnige pijlen op 't lijff. Ende onder dese 150 personen waeren wel 30 spietsen met goudt beslaegen; de twintig ende tien met goudt, gelijkende des Conincks spietsen, ende dit sijn des Kijloers garde. Ende wij begonnen te... dan in 't vertrecken waeren der menigte van inwoonders, die ons quamen sien vertrecken.

Nu op den middach sijn wij in des Conincks huijs gecomen, daer om het huijs een drooge gracht gaende, ende over een brugh in 't huijs gaende, comende op een groote plaets, alwaer vele open huijskens stonden, niet dan het dack ende de solderinge, omtrent twee voeten van d'aerde, waer wij op saeten, ende aeten 's middachts. Ende rontomme hingen der veel cleijne couwen, daer alderhande ander gevogelte in waeren, fraeij van Spaens riet ghemaect; ende boven elck vogelcoucken, een huijsken van cattoenen lijwaet gemaect, dat sij 's nachts overtrecken, als 't couldt weder is. Ende aen d' eene sijde van de plaets stonden wel twaelf groote couwen van Spaens riet, daer onder elcken een schoone groote haen stondt, ende den Coninck sijn genoechte neemt, omme die altemets tegen den anderen te doen vechten met een cleijn lemmet, scharpachtich aen de plaets daer de sporen staen. Ende een ure daer geweest sijnde, sijn wederom te paerde gaen sitten ende deur gereden; dan geen van de Edellieden off die te voet gingen, stonden op, vóór dat de Kijloer op de coets geseten was. Soo haest den Kijloer van de coets treet onderwegen, in 't gaen van eenige heuvelen, door vrees van om te vallen met de coets, soo gaen de Edellieden stracx van de paerden sitten, soo lange den Kijloer wederomme sit.

Adij 15 Febr. Nu op den avondt, in des Conincks stadt gecomen in 't ondergaen van de son, in Capa ende Ghigijl; alwaer wij in 't in-

necomen van de stadt, afgingen van de paerden, ende gingen voorts langs een rivier, die deur de twee steden loopt ende van malcanderen scheijt. Ende doe wij midden in de stad quamen, sijn wij over een houte brug gegaen over de rivier; ende in des Kijloers huijs gecomen, alwaer wij duer drie portalen ingingen, elck met seven trappen op- ende affgaende. Ende in de eerste portael deur sijnde, was een groote plaets, daer den Kijloer sijn beesten, paerden en de buffels heeft staen, ende alderhande gevogelte, die in corven hingen; ende sommige corven daer haenen onder stonden, als in des Conincks huijs. Ende deur het tweede portael comende, waeren de woningen van sijn slaven; ende duer de derde portael opgaende, boven in de duer staende, conde men stracx niet op de plaets sien, want in 't affgaen was een viercante muer, tegen de duer over; all fraeij gewrocht ende wel hondert fijne porceleijnen in de muer gemetselt. Ende den affganck was gelijk een wenteltrap, ende doen quamen wij op een viercante plaets, daer sommige houte huijskens stonden, rontomme open, met solderinge, drie voeten van de aerde, alwaer des Kijloers garde was; ende vonden daer vier metaele roers liggen met sijn cruijt ende scharp der bij hangende met sijn lonten.

Ende den Kijloer ginck onder een van dese open huijskens sitten, ende dede ons mede bij hem sitten; ende een weijnig der geseten sijnde, quam er een blanck man in, op sijn Javaens gecleedt ende ginck onder de Edellieden bij ons sitten, dan en sprack niet ende besach ons. Doen seijde ROEDENBORRICH, dat het was een Portugies, die hem aengesproocken hadde in 't deurtrecken. Ende een weijnich geweest sijnde, begon ik hem te vraeghen in 't Spaens, off hij Portugies conde sprecken, gaff mij voor andtwoordt: jae; ende ick vraeghde hem off hij een Portugies was van geboorte, andtwoorde: neen, dan dat hij in Malacca geboren was. Ende ick vraeghde hem, hoe hij hier in 't landt gecomen was; begon toen te verhaelen, dat het omtrent elff jaeren geleden is, dat hij van Malacca, hier op 't eijlandt van Baelle met comenschap gecomen was, ende den Coninck heeft mij hier tegen mijnen danck gehouden ende een huijsvrouw gegeven, daer ick twee kindertjes bij heb. Ende ick heb alle jaer, als hier joncken van Malacca comen, den Coninck om verloff gebeden, dan heeft het mij noijt willen consenteren,

dan waer 't dat ik de kinderen niet en hadde, ick sagh noch wel uijt het landt te comen, dan die doen mij hier houden, alsoo 't mij verdriet onder dese Heijdenen te wonen. Ende vraeghde mij doen wie dat Commandeur DE HOUTMAN op het schip was, waarop ick andtwoorde: uijt wat oorsaecke hij sulcx vraeghde ende van waer hij die naem gehoord had, ende gaff mij voor andtwoorde, dat over sommige daegen des Conincks bode duer de stadt trock, ende hadde brieven van de overheijt van ons schip, die open quamen, daer onder stondt gefirmeert CORNELIS DE HOUTMAN, waeruijt ick de naem geteijckend hebbe, ende een brieffken aen hem geschreven. Doen gaff ick hem voor andtwoordt: dat het was de capiteijn van dat schip, ende doen vraeghde hij voorts wie dat de capiteijn van ons schip was, waerop ick andtwoorde JAN JANSSEN KAERELL, ende teijckende de naem op, even als onse naemen mede, die hij begeerde te weten. Ende ick vraeghde hem toen naer sijnen naem, ende gaff mij voor andtwoord: dat hij hiette PETER DE NORONHA, ende dat hij een brieff aen CORNELIS DE HOUTMAN geschreven hadde, als dat hij wat naegelen ende porceleiynen te coop hadde; ende sijne dienste er in presenteerde, daer hij de capiteijnen ende de overheijt in dienen conde, bereijdt was. Ende begon mij te vraeghen, wie in onse landen nu regeerde, daer ick op andtwoorde: MAURITS DE NASSAUW, ende offen wij noch oorloch voerden op de Spangiaerden en de Portugeesen, ende ick andtwoorde: jae; ende vraeghde mij, waer dat den Coninck Don ANTHONY nu was in het Coninckrijk van Engelandt; ende off hij vriendt met de Coninginne van Engelandt was; ick seijde: jae, ende verhaelde dat den Coninck Don ANTHONY alle eere ende vruntschap bewesen wordt, als off hij in 't Coninckrijk van Portugael was: ende vraeghde mij waer sijn oom MANUEL was, ende off hij bij hem was, daer ik op andtwoorde: neen, dan dat hij in Africa is, in de stadt van Marrock (Marocco) bij den Coninck. Ende vraeghde doen, hoe hij daer gecomen, waerop ick andtwoorde: dat hem den Coninck van Marrock ontboden hadde, alsoo den Coninck van Marrock groote vrundt met den Coninck Don ANTHONY ende met de Coninginne van Engelandt is; dat hem seer verwonderde. Ende vraeghde doen, hoe starck wij van schepen uijt Neerlandt gevaeren waeren; ick andtwoorde: onder ons vier

schepen herwaerts nae de Oost-Indijen. Ende verhaelde dat de roep ginck duer gantsch Indijen, dat wij onder ons dartich schepen aff waeren gevaeren, ende vraeghde waer het vierde schip was, daer ik op andtwoorde: een onderwegh, dan geen plaets noemende. Ende alsoo 't doncker begon te worden, nam sijn afscheijt, ende verhaelde dat hem verboden was van den Coninck, met bij ons te comen, noch met ons te sprecken; ende soude niet gesproocken hebben, hadde ick hem eerst niet aengesproocken, dat ick dede om seecker te weten, off hij Portugies conde off niet, want soude al gehoort hebben, wat ick tegen JUAN de Portugies gesproocken soude hebben, ende in moeijte hebben meugen comen, daer ick mijn doen voor wachten conde. Want vraeghde aen JUAN de Portugies, hoe dat hij heete, andtwoorde: HENDRICK PIETERSZ. ende van waer hij was, andtwoorde: niet en wist, alsoo hij van kintsbeen in Portugal opgevoet is, ende in Neerlandt gebrocht, om met ons te vaeren. Daer hij dan op stil sweegh; ende vraeghde mij doen wat dach van de maendt dat het was; ick andtwoorde: den 15^{den} van Februarij ende hij seijde maer den 10^{den}, ende schreeff dat vijff daegen minder was als wij reekenden. Ick hadde JUAN de Portugies van te voren al ingegeven off 't gebeurde, dat wij bij ijemandt mochten comen, die Portugies sprack, dat hij sulcx dan seggen soude. Ende hij ginck weder heen naer sijn huijs toe, ende naer hij vertrocken was, leijde den Kijloer ons in sijn huijs, dat het vierde portael was, daer alle sijn familie was; ende wees ons sijn huijsvrouw met sijn kinderen, ende sommige van heur instrumenten daer se op speelen met de vingeren, gelijk op een clavecingel, ende veelderhandere copere beekens, die se onder malcanderen doen clincken, als offen se de clocken in ons landt bijeren, ende gebruiken se meest als 't heur feestdaegen sijn.

Dat huijs is rontomme met een dicken muer in 't viercant om de vier binnenste mueren, ende alle de portaelen, sluijten met copere slooten ende copere sleutels, seer fraeij gewrocht, aende de deuren met beeltwerck uijtgehouden.

Adij 16 Febr. Nu op den morghen, is de Portugies bij mij gecomen in des Kijloers huijs, ende bracht een monster van nagelen ende een Canaster met porceleijnen, twee sackjens met nagelen, die hij seijde naer

beneden sont, om aen CORNELIS DE HOUTMAN te vereeren; ende vereerde ons elk een weijnich nagelen, oock in twee sackjens, ende verhaelde dat in een van de twee sacken, die hij ons vereerde een brief in stack, geschreven aen CORNELIS DE HOUTMAN, dat ick er die uijt soude nemen, wanneer wij t' scheep soude mogen comen, alzoó hij se mij niet en dorst te geven in presentie van den Kijloer ende de Edellieden, ende dede de overheijt van de schepen seer groeten, ende gingk van ons wegh naer sijn huijs; ende wij sijn uijt des Kijloers huijs gegaen, stadtwart inne tot voor des Conincks huijs, dat tegen over een groote marckt stondt, schoon van buijten aen te sien. Ende buijten de stadt comende, is den Kijloer mede op een schoon paert gaen sitten, ende wij hebben ons wederomme op den wegh begeven. Ende wij quamen voorbij een muér te rijden, die wel over de drie mijlen lanck was, van een casteel affgaende lancks de strandt, tot om 't geberghte, dat aen 't waeter compt, daer dese muér aen sloot; met twee portaelen, met rondeelen ende sloten met deuren, gelijk off het was een poort van een stadt om in te comen. Ende dese muér was van gebacken steen gemetselt, all lancks vol schietgaeten, om met roers ende spatten te doorschieten; ende men magh er op gaen wandelen, gelijk op de mueren van Amsterdam. Ende op sommige plaetsen sijnder rondeelen als bij de poort. Vier staen met groote gaeten, om geschut te mogen opleggen; ende dese muér is als een beschuttinge, om uijtter see op 't eijland niet te mogen comen, alsoo 't binnen de muér een schoone valeij, ende altemael bouwlandt is, rontomme vol dorpen ende steden. Ende wij sijn op den middach in de stadt van Couterraes gecomen, ende hebben t' sint gisteren wel 10 mijlen duer 't landt gereden, ende wel 12 dorpen met 10 rivieren gepasseert. Ende in 't passeren, saegen wij om de cant van een rivier, een boom soo uijtermaten groot, dat naer mijn duncken, geen twaelff man omvaemen soude cunnen; want onder de schaduwe van de boom, wierde een marckt gehouden, daar veel volck vergadert waeren. Ende met dat wij in 't dorp ofte stadt gecomen waeren, dede ick door JUAN de Portugies seggen, aen den Kijloer, indien 't hem gelieffde, dat het volck met het geweer niet aen strant en gingen, om ons volck geen verbaestheijt aen te doen; ende soo den Kijloer met luttelder volck aen strandt compt, alsoo de prauw

compt, hoe 't meerder vruntschap sal maecken; dat den Kijloer seer aengenaem was. Ende ik vraeghde den Kijloer, om ons alle drie aen boort te laeten vaeren, ende hem belovende de drie mannen, die in JAN MEULENAER's schip sijn, stracx wederomme sullen comen; daer de Kijloer andtwoorde, dat JUAN de Portugies ende ick aen boort soude vaeren, ende als de drij mannen wederom quamen, dan soude ROEDENBORRICH oock aen boort comen, waer wij niet tegen te seggen en hadden. Ende wij sijn aen strandt gegaen, ende daer comende, quam onse prauw naer de rivier toe om waeter te haelen. Doen dede den Kijloer, alle sijn volck in 't dorp ende onder de boomen gaen, ende nam mij bij der handt, met acht off tien man bij hem, sonder eenich geweer, ende een pasie (page) die hem die quitasol boven het hoofd droegh. Ende wij quamen soo bij de prauw, ende doen quam SYMON LAMBERTSZ aen landt, die met de prauw quam, ende den Kijloer vraeghde, wie dat het was van 't schip; ick andtwoorde: dat het de schipper van ons schip was, doen gingen wij bij hem, ende hieten hem wellecom, ende wij gingen onder de boomen neer sitten uijt de son, ende vaceerden een pot van des Conincks wijn, ende menigte van fruijt aen SYMON LAMBERTSZ. Ende een halff ure der geweest sijnde, quam JAN MEULENAER's prauw, allwaer CORNELIS DE HOUTMAN ende JAN JANSEN KAERELL met quam, ende hieten den Kijloer welcom, ende bewesen malcanderen alle vruntschap, ende doen quam des Conincks broeder, met de Sabandhaer van de stad Couterraes. Ende daer wierde een prauw gesonden aen JAN MEULENAER's boot, om de drij mannen te haelen, ende quam wederomme ende brochten se met aen landt. Heur wierden eenige geschenken gegeven, alsoo den eenen slaegen gehadt hadde, omdat hij in 't waeter gesprongen hadde uijt het schip, ende meende wegh te swemmen.

Ende wij sijn naer den middagh, met alle vruntschap, doen wij de prauwen vol waeters hadden, van malcanderen gescheijden, ende onder ons drien met aen boort gevaeren. Ende dit is alles wat mij wedervaeren is op 't eijland van Baelle.

(Eigenh. get.)

par AERNOUDT LINTGENSZ.

A A N T E E K E N I N G E N .

Wat aanleiding gaf tot het uitrusten der eerste schepen naar Oost-Indiën in 1594, mogen wij bij de lezers dezer Bijdragen als wel bekend voorstellen; wij verwijzen hun ten overvloede naar het belangrijke werkje van den Heer VAN DER CHYS, “de Stichting der Vereenigde Oost-Indische Comp^e.,” dat hen niet onbevredigd zal laten.

De schepen, die hiertoe den 2^{den} April 1595 uit Texel onder zeil gingen, waren de *Mauritius*, *Hollandia*, *Amsterdam* en het jacht *het Duifje*, als vóórzeilder; en stonden onder de bevelen van den Schipper JAN MEULENAER en den Commies CORNELIS HOUTMAN.

Het was eerst in het begin der maand Februarij 1597, dat deze schepen, — met uitzondering van de *Amsterdam*, die men onder het eiland Lubok of Cornelis Houtman, verbrandde — onder de kust van Bali kwamen. Wat er gedurende hun aanwezen op Bali voorviel, vindt men kortelijk opgeteekend in de Journalen die van deze Reis uitgegeven zijn; zoo als die bij CORNELIS CLAESZ., te Amsterdam 1598, BARENT LANGENES, te Middelburg 1598, MICHIEL CALVYN, te Amsterdam 1617, en in Begin en voortgang van de vereenigde Nederlandsche geotroijeerde Oost-Indische Comp^e. 1646 (zonder naam van den drukker.)

Het verslag daarentegen door ARNOUDT LINTGENS aan JAN JANSZ. KAEREL overgegeven, is vrij wat uitvoeriger en bevat bijzonderheden, die men te vergeefs in de gedrukte Journalen zoeken zal. Men vindt het in eenen bundel oude papieren, op de eerste reizen der Nederlanders naar Oost-Indië betrekking hebbende, en berustende in het oud Coloniaal Archief der O. I. Comp^e., thans te 's Hage. Van den Schrij-

ver hebben wij niets kunnen vinden, vermoedelijk was hij Adelborst op het schip, waarop PAULUS VAN CAERDEN zich bevond.

JAN JANSZ. KAEREL zal wel de zoon geweest zijn van JAN JANSZ. KAEREL, een der Bewinthebberen dezer uitrusting. Volgens eene door mij gevonden aanteekening, was hij bij het uitzeilen aan boord van het schip *Amsterdam* als Onder-commies of Onder-koopman; aan boord van welken bodem en in dezelfde betrekking zich mede bevond WILLEM LODEWIJKSZ, dien ik vermeen te mogen houden voor den schrijver van het Journaal, in 1598, bij CORNELIS CLAESZ. uitgekomen; althans het "totten Lezer" is geteekend met de initialen G. M. A. W. L., waarvan de twee laatsten met die van zijnen naam overeenkomen.

P. A. LEUPE.